

Jongeren met gedragsproblemen worden steeds vaker uit huis geplaatst. Daar moet een betere oplossing voor mogelijk zijn, dacht de jonge orthopedagoog Levi van Dam. Hij bedacht de JIM: iemand in de omgeving van de jongere waar die naartoe kan voor raad en advies. Dit is het verhaal van Roy en Sofie, twee ‘probleemjongeren’ die een JIM in hun leven kregen.

Tekst [Doortje Smithuijsen](#)

Fotografie Sarah van Rij

Roy

Je bent acht als je moeder een nieuwe vriend krijgt. Jullie wonen in een dorp, in een klein huis, je moeder is arbeidsongeschikt, je nieuwe stiefvader zit in de ww. Eten komt van de voedselbank en je kleren van de kringloop.

Je biologische vader heb je nooit gekend, maar je stiefvader is al snel je grootste vijand. Je mag niet lezen van hem, dat vindt hij voor homo’s. Hij gooit de computer kapot als je van hem wint met een spelletje. Hij krijgt een dochter met je moeder en zegt: dit is wel mijn kind, en jij niet.

Jij sluit je af, gaat gamen en chatten in je kamer, alles om maar te ontsnappen aan die twee mensen op de bank. Ze schreeuwen tegen elkaar dat ze gaan scheiden, maar ze doen het nooit.

Jij wordt ouder, begint te puberen. De ruzies met je stiefvader worden heftiger. Hij is racistisch, boos op de wereld. Als op tv wordt verteld over een aanslag in een islamitisch land, zegt hij: zo worden ze mooi uitgeroeid. Jij zegt: het zijn ook mensen. Je stiefvader staat op om je een pak rammel te geven. Jij vlucht naar je kamer. Je moeder zit in de hoek maar zo’n beetje te knikken.

WAT IS JIM?

JIM ([Jouw Ingebrachte Mentor](#)) is een initiatief van orthopedagoog Levi van Dam. Op 14 december promoveerde hij aan de Universiteit van Amsterdam op zijn onderzoek naar het inzetten van een JIM bij jongeren met gedragsproblemen. Sinds de decentralisatie in de zorg is het aantal uithuisplaatsingen van jongeren in Nederland opgelopen van 40.505 in 2015 tot 46.260 in 2017. Dat zijn er 92 op iedere 10.000 kinderen. In veel andere Europese landen is dit veel lager.

Uit onderzoek van Van Dam, waaraan 96 jongeren meededen voor wie uithuisplaatsing dreigde, blijkt dat 83 procent van de jongeren naast de ouders een volwassene in de omgeving heeft waar hij of zij naartoe kan voor advies. Een natuurlijke mentor, dus. Deze natuurlijke mentor heeft een positieve invloed op de psychische gezondheid van de jongeren, en op de prestaties op school en op het werk. Bij de JIM-aanpak wordt de jongere gestimuleerd om op

zoek te gaan naar zo'n natuurlijke mentor. In 90 procent van de gezinnen die mee hebben gedaan aan JIM, kon uithuisplaatsing van de jongere worden afgewend met behulp van de JIM, die samenwerkte met hulpverlener, ouders en de jongere.

Drie jaar na het onderzoek van Van Dam bezocht *Vrij Nederland* twee van de jongeren die aan het project meededen om te horen hoe het nu gaat. Hun verhalen zijn geanonimiseerd, evenals de foto's bij dit verhaal.

SOFIE

Je bent drie als je ouders uit elkaar gaan. Je moeder krijgt al snel een nieuwe vriend: een cokeverslaafde, gokverslaafde, agressieve man. 's Nachts gebruiken ze drugs, overdag maken ze ruzie. Ze vechten in de keuken, in de woonkamer, hij zit haar achterna over de trap. Zij sluit zich op in de slaapkamer, hij ramt de deur open en knalt haar wenkbrauwpiercing eruit. Haar hele gezicht zit vol bloed. Jij bent zes en kijkt ernaar.

Op de bovenste planken van de keukenkastjes liggen bordjes vol wit poeder. Je moeder verliest haar baan als parkeerwacht omdat ze onder invloed op werk is verschenen. Als je thuiskomt van de naschoolse opvang ligt ze nog in bed. Haar kaken zijn strak, haar pupillen groot. Jij begrijpt het niet, gaat maar tv kijken, verheugt je op het weekend, als je weer naar je vader kan. Maar over wat er bij mama gebeurt, mag je niets aan papa vertellen, zegt je moeder. Want papa is een boze man. En jij wil niemand kwetsen.

Je moeder kan geen boodschappen meer doen omdat haar vriend al het geld heeft vergokt. Hij heeft je pennyrekening gebruikt om online mee te poken.

Ondertussen gaat het slecht op school. Je maakt geen contact, hebt geen vrienden. Je blijft zitten in groep drie omdat je je eigen naam niet kan schrijven. Je moeder kan geen boodschappen meer doen omdat haar vriend al het geld heeft vergokt. Hij heeft je pennyrekening gebruikt om online mee te poken.

LEVI

Jouw naam is Levi van Dam en je loopt stage bij een instelling voor gezinspsychiatrie. Je bent twintig, en hebt een bijbaantje als slaapwacht in een inrichting voor jongeren die uit huis zijn geplaatst. Elke dag komen er nieuwe kinderen bij, met nieuwe problemen. Psychische stoornissen, verslavingen, autisme, ADHD.

Al snel raak je behoorlijk gedeprimeerd door deze plek: in het leven van een veertienjarige hoeft maar één ding mis te gaan – de dood van een ouder, een psychose door blowen – en zo'n jongere komt terecht in een systeem dat hem of haar jarenlang alleen nog maar verder naar beneden zal trekken. Want dat is wat je hier ziet, tijdens je nachten als slaapwacht. De

jongeren gebruiken drugs, gaan met elkaar op de vuist, gooien met stoelen, smeren poep op de muur. Er loopt een meisje rond dat zichzelf heeft gesneden. Het bloed stroomt uit haar armen, de andere jongeren kijken even naar haar op als ze langsloopt, maar richten zich dan weer op de UEFA-cup op tv.

Je vraagt je af of er geen andere manier is dan al deze jongeren maar bij elkaar op te sluiten. Je gaat studeren aan de Universiteit van Utrecht om onderzoek te doen naar uithuisplaatsing. Wat blijkt: het is helemaal niet zo effectief. Met een behandeling thuis bereik je hetzelfde effect. Je vraagt je af: waarom doen we het dan nog? Waarom worden er jaarlijks nog altijd ruim zesenvoertigduizend kinderen uit huis geplaatst? Waarom gaan hulpverleners zo vaak over tot die zwaarste maatregel? Waarom laten we de toekomst van een kind nog altijd afhangen van het inschattingsvermogen van een jeugdzorgmedewerker die dat kind en zijn omgeving nauwelijks kent? Kan dit niet anders?

ROY

Ook bij jou kloppen ze aan, de mensen van de jeugdzorg. Je moeder en je racistische stiefvader schakelen ze zelf in – ze weten dat alles toch wel vergoed gaat worden. Je bent een probleemkind, zeggen ze tegen je, en wij hebben rust nodig.

Je moet naar de jeugdopvang voor kinderen met gedragsproblemen. Daar moet je praten over wat eraan scheelt, maar dat wil je niet. Dan word je uit huis geplaatst: je krijgt een pleeggezin waar je in het weekend naartoe kan, zodat je ouders kunnen bijkomen. Je moeder en haar vriend gaan uit eten als je weg bent. Voor jouw schoolreisje laatst was dan weer geen geld: als enige uit de klas ging je niet mee.

Je pleegouders, de hulpverleners – allemaal willen ze altijd maar horen over je problemen thuis. Maar als je hen vertelt dat je je daar onveilig voelt, dat je bang bent dat je stiefvader je in elkaar slaat, dan vertellen ze het direct door aan je moeder. Je komt thuis en het is meteen: wat heb jij nou lopen lullen!? Dan komt er een gezinsvoogd die met jou en je ouders in gesprek gaat. Met hem erbij knikken je moeder en stiefvader, beloven dat ze het beter zullen doen. Maar zodra hij weg is, roepen ze: verwend kutkind, wees blij dat je hier mag wonen.

SOFIE

Je drugsverslaafde moeder schakelt ook jeugdzorg in. Ze gaat keihard huilen als de hulpverleners er zijn. Ze heeft het zo zwaar, zegt ze, door haar ‘special needs’-dochter. Alles om het probleem maar van zichzelf af te schuiven. Je wordt depressief en suïcidaal verklaard. Je moet naar een naschoolse opvang voor kinderen met gedragsproblemen. Je moet met de anderen spelen, al wil je dat niet. Je moet tussen de middag witlof eten, maar dat vind je vies. Dus denken ze dat je anorexia hebt.

Midden in de nacht doet de politie een inval bij jullie thuis omdat de vriend van je moeder op Koningsdag met een wapen heeft gezwaaid. Jij kijkt Calimero terwijl de agenten boven de wapens en de drugs uit het huis halen. De vriend van je moeder zit twee weken vast. Later ga jij op vakantie met je vader en vertelt over het wapen en de politie. Maar je vader kan niets

doen: jeugdzorg herhaalt dat de kinderen gewoon veilig zijn bij hun moeder en stiefvader. Je vader neemt een advocaat in de arm, maar die zegt: iedereen heeft recht op een privéleven.

Jij kijkt Calimero terwijl de agenten boven de wapens en de drugs uit het huis halen.

De voorgedij blijft hetzelfde: doordeweeks bij mama, de weekenden bij papa. Jij bent inmiddels elf en begint de aandacht die je thuis tekortkomt te zoeken in chatboxen. Je ontmoet een jongen die zegt dat hij veertien is en wil dat je naaktfoto's stuurt. Dat doe je. Jullie chatten vier maanden voordat je moeder een raar berichtje ziet op je mobiel. Het blijkt een pedofiel te zijn. Twee dagen later hadden jullie je eerste afspraakje gepland.

Dan moet je weer naar de jeugdzorg. Nu zeggen ze dat je een bedreigde persoonlijkheidsontwikkeling hebt. Je bent twaalf en je blowt. Je bent dertien en krijgt een vriendje van twintig. Je staat in het dorp bekend als 'dat gestoorde meisje'. Vaders van vriendinnetjes proberen je te versieren. Je gaat meer drugs gebruiken: xtc, coke. Je moet naar psychologen maar leidt iedereen om de tuin. Ze vragen hoe je je voelt, jij zegt: prima. Je moet opschrijven hoe het met je gaat, jij schrijft: niets aan de hand. Alles om je moeder te beschermen.

LEVI

Jij bent inmiddels drs. Levi van Dam, afgestudeerd aan de Universiteit van Utrecht. Je hebt je eerste baan: bij een jeugdzorginstelling mag je een innovatieprogramma opzetten om uithuisplaatsing te voorkomen. Ondertussen ben je net gescheiden. Je verhuist van de ene naar de andere plek, woont bij vrienden. Je laadt jezelf op door de gesprekken met hen, het herhaaldelijk te horen krijgen dat het wel goed komt. Je raakt goed bevriend met de moeder van een jongen die je hebt behandeld. Han heet ze. Met Han kan je praten over waarom je relatie is stukgelopen, wat er allemaal mis is gegaan. Je ouders begrijpen het niet: zij zijn streng christelijk, verbolgen over het feit dat je huwelijk is geklapt. Han helpt je in te zien dat het allemaal zo erg nog niet is.

Je denkt na over de jongeren die je moet begeleiden: zij horen al zo vroeg in hun leven dat ze de rotte appel zijn en worden daarna gereduceerd tot een radertje in een uitzichtloos systeem, ze worden van instelling naar instelling gesleept, van hulpverlener naar gezinsvoogd. Op een gegeven moment vertrouwen ze niemand meer en horen ze nergens meer bij. Maar ook in het leven van deze jongeren zal toch wel een Han zijn? Iemand op wie ze kunnen rekenen, iemand die ze kan helpen?

In 2013 begin je met collega's een project dat je JIM noemt: Jouw Ingebrachte Mentor. Je wilt dat probleemjongeren hun eigen Han gaan zoeken: iemand die ze kennen en vertrouwen en die ze – in plaats van de zoveelste hulpverlener – kan helpen alles op orde te krijgen. Zo hoeven ze niet uit huis geplaatst te worden en blijft alle hulp in hun eigen omgeving. De JIM

werkt als vertrouwenspersoon voor de jongere, maar ook als een raadgever richting hulpverleners en ouders. Hij of zij kan bemiddelen en altijd een oogje in het zeil houden. Je hebt vertrouwen in dit idee. Door jongeren zelf zo iemand te laten kiezen, zeg je niet meer tegen een kind: jij bent het probleem, jij moet weg. Je zegt: er is een probleem, dat willen we gaan oplossen, en jij mag zeggen met wie we dat gaan doen.

ROY

Er komen weer nieuwe hulpverleners aan de deur. Nu zeggen ze dat je een JIM moet kiezen, Jouw Ingebrachte Mentor, een vertrouwenspersoon uit de familie. Jij hebt er geen enkele zin meer in, al die hulpverleners kunnen toch niets aanvangen met je zwakke moeder en je agressieve stiefvader. Toch weet je meteen wie je wilt kiezen: je opa, de vader van je moeder. Bij hem ben je altijd welkom als het thuis uit de hand loopt. En als JIM heeft je opa ineens een officiële rol. Als je moeder belt dat je naar huis moet komen, kan hij zeggen: nog even niet. Of: we moeten eerst even praten met z'n allen. Aan hem kan je alles vertellen zonder dat het wordt doorgespeeld als je dat niet wilt.

De situatie thuis wordt niet echt beter, maar nu heb je in elk geval een uitvalsbasis. Als je stiefvader je 's avonds bedreigd heeft, klim je via de dakgoot het huis uit, naar je opa – zo vermijd je een confrontatie bij de deur. Je opa heeft een huis vol kerstversiering.

Miniatuurdorpen waarin kinderen sneeuwpoppen bouwen en sleeën en zingen. Hij geeft je een paar euro per week om een milkshake te kunnen kopen op school. Je voelt je een koning als je zo'n ding drinkt in de pauze. En door de JIM-rol van je opa kan je moeder hem niets verbieden.

SOFIE

Ook jij moet een JIM kiezen, en ook jij kiest je opa – je moeders vader. Hij werkte vroeger bij een jeugdinstelling in de buurt, en kijkt dwars door je heen. Bij hulpverleners heb je vaak het gevoel dat ze toch maar de uren zitten af te tellen – dat ze er zitten voor het geld. Je opa niet. Je gaat één keer per week naar hem toe, durft eindelijk te vertellen over de drugsproblemen van je moeder, en ook over die van jezelf. Daarover had je nog nooit gepraat: in geen enkel rapport van de jeugdzorg gaat het erover. Je opa betreft je vader erbij. Hij schrikt zich dood. Jullie gaan met z'n allen om tafel. Je moeder huilt, ontkent natuurlijk weer alles.

**Je opa organiseert een interventie met je moeder;
jij gaat permanent bij je vader wonen. Als je
zeventien bent, regelt hij een plek voor je bij
begeleid wonen.**

Je gaat op aandringen van je vader en je opa naar een afkickkliniek, en daarna bij je vader en zijn vrouw wonen. Het leven is daar heel anders dan bij je moeder. Voor je naar school gaat staat er een kop thee en een broodje voor je klaar. Later ga je toch weer bij je moeder wonen, omdat je je schuldig voelt. Maar als er op een dag een dealer met twaalf boze gasten voor de deur staat als je alleen thuis bent – het nieuwe vriendje van je moeder heeft blijkbaar iets niet betaald – bel je meteen je opa. Hij beveelt je terug te gaan naar je vader. Je opa organiseert een interventie met je moeder; jij gaat permanent bij je vader wonen. Als je zeventien bent, regelt hij een plek voor je bij begeleid wonen. Zo kan je stap voor stap zelfstandig worden, zonder meteen in het diepe te worden gegooid.

LEVI

Je bent weer verliefd geworden, op een vrouw die al twee kinderen heeft. Ineens bevind je je middenin de situatie die je zo vaak van buitenaf had bekeken: ouders uit elkaar, moeder weer verliefd, een stiefvader die in huis alles omver komt schoppen. Jij, dus. Twee paar ogen in kleine roze prinsessenjurken staren je aan als je de eerste keer op bezoek bent. Na een uur spelen roept de oudste van vier ineens dat ze van het stapelbed af in je armen wil springen. Ik ook, roept haar jongere zusje van twee. Je schrikt van het grenzeloze vertrouwen van deze meisjes. Jij weet hoe kwetsbaar ze zijn. Als je later naar huis rijdt voel je tranen opkomen.

Van drs. Van Dam ga je binnenkort naar dr. Van Dam. Je gaat promoveren op je JIM-onderzoek. En je bent onlangs zelf vader geworden van een dochter. Je twee stiefdochters waren door het dolle toen ze hoorden dat ze een zusje zouden krijgen. Dat vond je mooi, een teken dat je plan om geen boze stiefvader te worden daadwerkelijk was gelukt.

Nu, op je vijfendertigste, is het tijd voor het praktijkonderzoek van een fenomeen dat je van buiten al door en door kent: ouderschap. Daar heb je toch wat te makkelijk over gedacht, zie je nu. Die slapeloze nachten, het chagrijnige gekat tegen je partner in de ochtend. Het stiefvaderschap is een relatie gebaseerd op keuze, zie je nu: je kan van elkaar gaan houden, maar je kan er ook voor kiezen om het niet te doen. Met ouderschap is dat anders. Peinzend sta je soms boven de wieg. Je vraagt je af hoe het later tussen jou, je dochter en stiefdochters zal zijn. Wat zullen zij jou later verwijten?

ROY

Jij bent inmiddels achttien en woont je bij je opa. Je moeder, je stiefvader en je halfzusje heb je al zeker een jaar niet gezien. Anderhalf jaar geleden ging het echt niet meer thuis. Met je stiefvader had je meermaals per dag slaande ruzie. Hij bleef maar zeggen dat je homo was, zelfs toen je een vriendin had. Je werd suïcidaal, overwoog bij het dichtstbijzijnde station voor de trein te lopen. Je vertelde je opa erover en die zei: dit kan zo niet langer. Toen je je vertrek thuis aankondigde, gilde je moeder dat je alles dan maar moest achterlaten, dat je zelfs de kleren die je op dat moment aanhad moest uittrekken, want alles was van hen.

Soms spreek je je halfzusje nog stiekem op een gamesite, je moeder heeft haar verboden je nog te zien. Zij is inmiddels tien en zit ook in de jeugdzorg, moet ook naar een pleeggezin. Je opa heeft het kerstdorp weer uitgestald in wat nu jullie huis is. Je hebt bedacht dat je *game artist* wilt worden, zit aan tafel te schetsen terwijl je opa in zijn stoel bij het raam zit. 's

Avonds kijken jullie tv. In het weekend gaan jullie een broodje bal of frikandel eten bij de cafetaria in het winkelcentrum. Soms zie je je moeder rijden in haar auto door het dorp. Dan kijkt ze snel de andere kant op.

Soms spreek je je halfzusje nog stiekem op een game-site, je moeder heeft haar verboden je nog te zien. Zij is inmiddels tien en zit ook in de jeugdzorg, moet ook naar een pleeggezin.

SOFIE

Jij bent negentien en woont sinds een half jaar samen met je nieuwe vriend in Almere. Jullie ontmoetten elkaar op het station, toen je vanuit begeleid wonen op weg was naar je vader. Hij is lief en rustig, luistert naar je zonder je in de rede te vallen. Je opa is een jaar geleden overleden. De meeste weekenden ga je nog langs bij je vader en zijn vriendin. Dan eten jullie zelfgebakken cake. Je doet af en toe nog drugs, maar veel minder dan eerst, en alleen blowen.

Je moeder heb je het afgelopen jaar één keer gezien, en een paar keer gesproken via de app. Eerst ging je nog weleens bij haar langs vanuit begeleid wonen, vooral omdat je bij haar wél tot laat uit mocht en bij je vader niet. Maar je werd er gek van om steeds weer van vrienden te horen dat ze je moeder hadden zien staan op een feestje, natuurlijk weer keihard aan het trippen. Zo wilde jij niet worden, dan maar wat eerder naar huis. Eerst dacht je altijd: het is toch je moeder. Maar nu denk je: ik weet eigenlijk niet wat dat betekent.